
РОЗДІЛ VI. Переселенські процеси в роки Другої світової війни і перші повоєнні роки

Уроженцы Волыни, также как и тысячи других жителей Крыма, стали жертвами тоталитарного режима по надуманным обвинениям. Возможно, далеко не все из них были лояльно настроены по отношению к советской власти, но никто из них не совершал действий, угрожающих безопасности государства. Подтверждением тому является факт полной реабилитации этих людей на основании Закона Украины «О реабилитации жертв политических репрессий на Украине».

Список использованных источников и литературы

1. Архив Главного управления Службы безопасности в Автономной республике Крым.
2. Государственный архив в Автономной республике Крым.

Альона Гарбарук

Особливості переселення та соціально-економічної й психологічної адаптації українців Польщі в УРСР упродовж 1944–1947 рр. (на прикладі родини Федоруків із с. Дорогуська Холмського повіту Люблінського воєводства)

У статті йдеться про перебіг процесу примусового переселення українців Польщі в УРСР наприкінці Другої світової війни. Значну увагу зосереджено на особливостях соціально-економічного пристосування української людності до нових реалій життя. Проаналізовано також психологічну адаптацію населення до назрілих умов перебування поза межами батьківщини. Означені вище питання розглядаються на прикладі долі української родини – уродженців села Дорогуська Холмського повіту Люблінського воєводства (Республіка Польща).

Ключові слова: Угода між РНК УРСР та ПКНВ від 9 вересня 1944 р., депортація, примусова евакуація, соціально-економічна адаптація, психологічна несумісність.

Гарбарук Алёна. Особенности переселения и социально-экономической и психологической адаптации украинцев Польши в СССР в 1944–1947 гг. (на примере семьи Федорук из посёлка Дорогуск Холмского района Люблинского воеводства). В статье идёт речь о ходе процесса принудительного переселения украинцев Польши в СССР в конце Второй мировой войны. Значительное внимание концентрируется на особенностях социально-экономического приспособления украинцев к новой жизненной реальности. Анализируется также психологическая адаптация населения к возникшим условиям пребывания вне границ отчизны. Определённые выше вопросы рассматриваются на примере судьбы украинской семьи – уроженцев посёлка Дорогуск Холмского района Люблинского воеводства (Республика Польша).

Ключевые слова: Договор между СНК УССР и ПКНО от 9 сентября 1944 г., депортация, принудительная эвакуация, социально-психологическая адаптация, психологическая несовместимость.

Garbaruk Alena. The Features of Migration and Socio-Economic and Psychological Adaptation of Ukrainians of Poland in Ukraine During 1944–1947 (on Example of the Fedoruk's from Dorogusk Village, Chelm District, Lublin Province). In the article speech goes about motion of process of the forced migration of Ukrainians of Poland in Ukraine at the end of Second World War. Considerable attention is concentrated on the features of socio-economic adaptation of Ukrainian populousness to new realities of life. Psychological adaptation of population is also analysed to the coming to a head terms of stay out of limits of motherland. Marked higher question examined on the example of fate of Ukrainian family - natives of Dorogusk village, Chelm district, Lublin province (Republic of Poland).

Key words: Agreement between AFK USSR and PKNL from September, 9 in 1944, deportation, forced evacuation, socio-economic adaptation, psychological incompatibility.

Досліджувані події є частиною спільної української й польської історії. Ще живі очевидці тих подій, люди, у чий пам'яті закарбувалися негативні аспекти діяльності офіційних властей обох країн. Водночас є радянська література, де події середини ХХ ст. подано в значному ідеологічному викривленні. Однак неупереджена критика тих процесів не розв'язує проблеми. Потрібне максимально об'єктивне висвітлення подій минулого – без замовчування злочинів та прорахунків, але водночас без перекреслювання всього доброго, що мало місце в минулому. Саме під таким кутом зору в цьому дослідженні зроблено спробу простежити перебіг одного зі знакових епізодів в українсько-

польських відносинах – переселенських процесів в Україні та Польщі в роки Другої світової війни й перші повоєнні роки. Ідеться, зокрема, про аналіз специфіки соціально-економічного та психологічного пристосування українців Польщі, яким у 1944–1947 роках довелося стати вигнанцями з рідної землі та, зі свого боку, освоювати невідомі їм раніше простори східної, а згодом і західної частини УРСР, наскрізь просоченої радянщиною.

Усі українські землі, що відійшли до складу Польщі після 1921 р., мають збірну історико-публіцистичну назву «Закерзоння». Відповідно, термін «Закерзоння» вживається для позначення українських земель на захід від «лінії Керзона» – умовного східного кордону Польщі, що був прийнятий 1919 р. в Парижі Найвищою радою держав Антанти [2, 206–207].

Із часу захоплення Речі Посполитої військами Німеччини та СРСР польський еміграційний уряд використовував усі можливі засоби для відновлення своєї держави в межах 1921 р. Масові депортації українського населення розглядались як абсолютний гарант майбутньої непорушності «східних кресів» Польщі. Українців планували тотально переселити до СРСР в обмін на поляків, котрі там проживали. Але для здійснення цих задумів потрібно було відновити свою владу до приходу радянських військ.

Й. Сталін розумів, наскільки складно розв'язати територіальні проблеми з еміграційним урядом. Натомість, простіше було створити новий польський уряд у СРСР, який був би слухняним виконавцем волі Кремля. 1 січня 1944 р. у Варшаві таємно створено Крайову раду народів (КРН), яка швидко визнала польський кордон по лінії Керзона. 22 липня 1944 р. у Холмі КРН сформувала Польський комітет національного визволення (ПКНВ), який став основою уряду прорадянської орієнтації [3, 392–393]. Таким чином польський еміграційний уряд поступово усувався від розв'язання державних проблем загалом. ПКНВ же із самих початків свого створення проявляв серйозну зацікавленість у депортації українців, адже це було для нього найбільш простим та радикальним засобом вирішення проблем як стабілізації держави, так і перетворення її в мононаціональний організм.

Політику депортацій неодноразово використовували в СРСР як дієвий метод розв'язання національних проблем чи спосіб «покарання» волелюбних народів. Такої долі зазнали кубанські українці, німці південної України, Криму й Поволжя, кримські татари, греки, болгары та вірмени Криму, чеченці, інгуші, карачаївці, балкарці Північного Кавказу. Для остаточного розв'язання питання західного кордону, уряд СРСР проводив переселення із максимальною швидкістю. На Ялтинській конференції було обумовлено, що переселення українців і поляків можливе лише після остаточного встановлення східних кордонів СРСР, яке має відбутися після закінчення війни [7, 11]. Проте депортаційні процеси розпочалися за п'ять місяців до зустрічі в Ялті та майже за рік до закінчення бойових дій у Європі.

9 вересня 1944 р. укладено Угоду між РНК УРСР та ПКНВ, яка передбачала депортацію українців із території Польщі в УРСР і поляків з УРСР в Польщу [1, 287–293]. Цей договір лише створив ілюзію, що дві країни самостійно розв'язують проблему кордонів та взаємного трансферу населення. І один, і другий уряд, беззастережно залежали від волі сталінського керівництва, яке вирішувало власні геополітичні та стратегічні питання коштом обох народів. Деякою мірою це було погоджено із західними партнерами з антигітлерівської коаліції. Практично всі сторони, що мали стосунок до депортації, були однозначно зацікавлені в її проведенні, за винятком лише населення, яке підлягало вивезенню.

Строки взаємного переселення спочатку обмежувалися терміном із 15 жовтня 1944 р. до 1 лютого 1945 р. Проте депортація відбувалася надто повільно. З огляду на важку зиму та неузгодженість дій радянської сторони в подачі й використанні залізничних вагонів кінцевий термін почали систематично продовжувати. Датою остаточного закінчення процесу виселення призначено 15 червня 1946 р. [1, 287–293]. І хоча сам процес був практично безперервним, у ньому можна виділити кілька етапів, які пов'язані зі ступенем добровільності переселення, обсягом задіяного в процесі адміністративного апарату, служб безпеки та війська, темпами переселення. Перший – відносно добровільний, тривав з 15 жовтня 1944 р. до липня 1945 р., при цьому «добровільність» переїзду ґрунтувалася скоріше, на відчаї людей, котрі рятували своє життя, а не були результатом свідомого вибору. Другий – примусове переселення, яке тривало з кінця липня 1945 року до офіційного завершення депортації; «евакуація» була повністю примусовою й виконувалася за допомогою всіх ланок державного апарату Польщі, уключаючи поліцію та війська.

Родина Федоруків, доля яких безпосередньо стосується переселенського процесу, підпала під перший етап депортації, адже саме взимку 1945 р. ця сім'я відчула на собі весь тягар насильницького вигнання з батьківщини. Ось як згадує ці події їх очевидиця Соломія Павлівна: «Це було Водохреще. Та ніч видалася жакливою. Навіжена заметіль передрікала лихо. Усі – батьки, троє братів і дві сестри і я – спали. Аж раптом хтось постукав у двері. Налякані до смерті, ми прокинулись. Лише мама з татом сприйняли це розважливо, адже у війну можна було звідати й не таке. Вони, не кваплячись, запитали, хто там. У відповідь почувся грубий чоловічий голос. З ледь розбірливих вигуків стало зрозуміло, що, згідно з рішенням властей, наша сім'я повинна негайно залишити територію Польської держави, в разі незгоди – насильницька розправа, на збори давалось кілька днів. Шоковані батьки відразу ж почали складати найнеобхідніше. Ми не знали, чого чекати у майбутньому, тому із собою хапали практично все – подушки і перини, худобу та вози, навіть ліжко, лишилися тільки голі, але такі рідні стіни... За кілька днів нас із речами повантажили у товарні вагони. Важко описати наші почуття в той момент, коли ми усвідомлювали, що змушені покидати власну оселю. Я, будучи десятирічною дитиною, ніяк не могла звикнути до думки, що більше не побачу цих тісних провулків, якими бігала до школи. Заливалася слізьми через невідомість, адже ніхто не міг дати стверджувальної відповіді на запитання про нашу долю» [4].

На місця проживання українців направлялись переселенські комісії, які складались із представника районного уповноваженого від радянської сторони, чиновників польської адміністрації та місцевого активу. Вони також здійснювали опис майна переселюваних (житлових і господарських будівель, сільськогосподарського реманенту, меблів, ділянок ріллі, пасовищ, лісу) та всього іншого, що залишалось у Польщі, адже цей папірець був єдиним документом, на основі якого депортованому видавалася відповідна компенсація за місцем нового проживання [10]. Вага всього вивезеного не мала перевищувати двох тонн на сім'ю. Ті продукти харчування, речі домашнього вжитку та інше, що перевищували відведений ліміт, наказувалося здати за місцем проживання заготівельним органам Червоної армії, Війська польського чи представникам влади й отримати акти-накладні, які були черговим документом, що давав змогу в УРСР отримати натурою все здане або його грошовий чи майновий еквівалент [1, 303–304].

Після того, як люди завантажувались у вагони й потяг рушив до польського-радянського кордону, складалося враження, що всі труднощі вже позаду й варто лише зачекати кілька днів до прибуття на місце нового поселення. Проте радянська колія, як відомо, ще з царських часів була ширшою за європейську, тому на спеціальних станціях люди змушені були перевантажуватися ще раз. Унаслідок скупчення людей, нестачі продовольства, незадовільного підвозу питної води та палива для приготування їжі, масового поширення набули хвороби травної системи, а також гострі респіраторні захворювання. Частими були летальні випадки. Щоб хоч якось прохарчуватися, переселенцям доводилося навіть просити милостиню по навколишніх селах. Відповідно до планів розселення, на початку евакуації основна маса депортованих направлялась у східні області. На початку 1945 р. в Запорізьку, Одеську, Дніпропетровську, Херсонську та Миколаївську області відправлено на поселення 81,06 % депортованих (3121 родина або 11 735 осіб) [8]. Переселенці стверджують, що права вибору регіону чи, тим більше, конкретного району, міста або села їм не давали. На станції, де відбувалася посадка переселенців, до бажань людей ніхто не прислухався. Траплялося, що частину вже сформованого ешелону відчіпляли десь дорогою, унаслідок чого не тільки жителі одного села потрапляли в різні регіони, а й одна сім'я могла бути розірваною. Більшість депортованих дізналися місце свого нового поселення лише тоді, коли їхній ешелон зупинявся й надходив наказ вивантажуватись [4].

Урешті, значна частка українців Польщі опинилася на теренах УРСР – у державі, українськість якої невпинно нівелювалась брутальніше, ніж це було у Польщі; в державі, суспільно-політичний устрій якої був незрозумілий і неприйнятний для людей, що народились, хай не в надто прихильній до українців, проте демократичній країні, із притаманними їй свободою слова, друку та ін.; із тісних, проте своїх клаптиків землі селяни потрапили на безкраї чорноземи України, закуті в рамки колгоспної системи; здебільшого бідними й пограбованими люди опинились в умовах, коли держава набагато більше обіцяє, ніж робить, проте жорстоко вміє придушувати будь-яку непокору.

Умови поселення закерзонців були дуже важкими. Досить часто їм доводилося жити в тісних хатинах разом із місцевими людьми або тулитись у зруйнованих війною будівлях чи навіть у

землянках. Про перше знайомство з Україною та способи пристосування до тутешніх умов розповідає Любов Павлівна: «Сім довгих днів і мученицьких ночей ми провели у вагоні. Лише за тиждень опинились на станції Блакитна Високопільського району Херсонської області. Прибув голова колгоспу ім. Калініна із с. Миколаївка (тієї ж області) із групою людей декількома парами коней. Нас забрали до цього села. Звідси, як тоді казали, починалась чужина. Ознайомившись із місциною, ми зрозуміли, що ніхто нікому нічого просто так не порадить і не дасть. Але світ не без добрих людей: знайшлася жінка, в котрої у будинку була вільна кімната. Вона ж нас і прихистила. Тато Павло, аби забезпечити сім'ю найнеобхіднішим, пішов на роботу в колгосп. Його обов'язок полягав у тому, щоб волами вивозити до трактора пальне. Земельні наділи знаходилися далеко від колгоспу, тому велося йому дуже важко. Мамі Марії жодного підробітку не знайшлося, вона доглядала менших дітей. Нам, старшеньким, мені, Ростик, Соломії та Кості за деякий час вдалося записатись до місцевої початкової школи. Важливою залишалась і проблема мови, оскільки в офіційних установах вживали російську, до того ж говірка місцевого населення відрізнялась від нашої... Той період взагалі не можу назвати життям, швидше існуванням. Ми почувались відкинутими спільнотою, бо навіть у вирішенні громадських питань права на голос ми не мали. Пригадую випадок, коли паювали землю і нас навіть не внесли до списків, наче й не існувало(!)... Тато заробляв дуже мало, якщо це взагалі можна вважати за плату, адже розрахунок вівся зерном. Нам було не до снаги усвідомити сутність тутешньої господарської системи: чому люди мали працювати вкупі за мізерні винагороди, невже змога ведення окремого побутування не була би кращою для людей? Проте ставити подібні запитання було марно, та й нікому» [5].

Колгоспна система господарювання, що була єдиною в УРСР, за винятком західних областей, дійсно виключала можливість індивідуального ведення сільського господарства депортованих. Люди, які все життя вели господарство самостійно, не могли адаптуватися до колгоспної безглуздості та марнотратства. Небажання переселенців усупільнювати своє майно робило їх «білими воронами» й убивало ще один клин між ними й, так би мовити, автохтонами.

Згідно з урядовими документами, держава зробила все для якнайшвидшого пристосування людей до нових умов. Насправді ж багатьом закерзонцям доводилося переїздити не лише з Польщі в СРСР. У пошуках хоч більш-менш придатного житла, вільної від колгоспів землі, урешті, рятуючи своє життя від примари голоду, люди були змушені не тільки кочувати із села в село чи з району в район. Значній же частині переселенців довелося подолати тисячокілометрові відстані, перш ніж удавалося осісти десь на постійно. У той чи інший спосіб у західні області переселилися тисячі тих закерзонців, яким випала доля потрапити в Східну Україну. На західній же Україні життя було трохи легшим. Переселенська говірка не так виділялась, та й поляками лемків чи холмщаків ніхто не вважав. Місцеві люди ще не були до кінця обдерті радянською владою і на їх фоні приїжджі виглядали радше бідними, ніж багатими. Щодо земельної проблеми, то для післявоєнного західного регіону ще було характерне одноосібне господарство, хоча в приміських селах колгоспи були організовані чи відновлені мало не із приходом Радянської армії [8].

Реакція властей на самовільні міграції депортованих в УРСР була досить різкою. Постановою РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 16 жовтня 1945 р. всіх секретарів облвиконкомів попереджали, що їх чекає суворе покарання в разі видачі ними дозволів на переїзд у Західну Україну сім'ям закерзонців, депортованих у східні області [1, 618–619]. Завдяки заклопотаності місцевих наглядців скаргами депортованих й намаганням уміло втекти від відповідей на їхні злободенні запити, багатьом родинам удалось оминати покарання. Серед таких винятків і Федоруки. Із цього приводу Соломія Павлівна пригадує: «Через майже півтора роки відчуження ми твердо вирішили будь-що повернутись у Дорогуськ. Найважливішою метою було максимальне наближення до батьківщини, поступово, в міру можливостей, як територіально, так і фізично. Навесні 1946 року, коли вже було досить тепло, ми зважилися на втечу. Запрягли корів до возів (мали 2 вози і 4 корови), добряче навантажили продуктів, якими заздалегідь запаслися за останній час (картопля, борошно, молоко). Меблів та ліжок уже не брали, лишили тій єдиній добрій душі, в якій жили... Прощатись із Миколаївкою не те що легко, а навіть за щастя! Спочатку йти було легко, місцевість низовинна, без особливих перепадів. Проте вже перша ночівля пройшла з дощем. Нам, дітям, розстелили під возом одну перину, а зверху вкрили іншою. Батьки спали на возі. Вранці прокинулися знеможеними, проте не без великого ба-

жання наблизитися до батьківщини. За півдня ми дісталися до якогось поселення. Знову ж знайшлися добрі люди, які дозволили нам, як казали, «беглецам», випекти у нашій печі хліба...Йти ставало все важче. Найбільшим випробуванням була, як на мене, переправа через Південний Буг, де спроби дістатися протилежного берегу мало не стали летальними. Не вдається описати словами, як повільно плинув час. Здавалося, минув рік, коли досягли Луцька, а насправді то був тільки початок липня. Відпочивати не хотіли, бо мета вимальовувалась такою близькою. Вирішили йти у бік Ковеля, через Голоби, у с. Дарівка, адже там жили наші родичі – Зайці. Так хотілося сповістити їм про своє повернення! 12 липня 1946 року ми прибули в Голоби і, зрештою, у Дарівку. Радості від зустрічі із ріднею не було меж! Проте сльози радості змінилися на відчай, як тільки нам повідомили, що виїзд за кордон неможливий і карається законом. Цього разу наперекір радянській владі батько вирішив не йти. Врешті, це ж не чужий Схід, а ближчий нам Захід. Сама думка про те, що кілька днів ходу відділяє від рідних місцин, дозволила нам змиритися й вдовольнитися тим, що хоч якусь рідню маємо поряд» [4].

Однією із найболючіших проблем, що постали перед депортованими на їх новій батьківщині, була нестача житла. Говорячи про східну частину УРСР, слід указати на те, що переселенці, що отримали таке-сяке житло, не завжди мали змогу й будівельні матеріали для того, щоб «реставрувати» пічку, закласти вікна, вибілити стіни. Щоб забезпечити новоприбулих житлом у Західній Україні, планували використати будівлі поляків, які на той час уже переселилися на захід. Договір між урядом УРСР і ПКНВ передбачав, що будинки, які звільняються в результаті депортації, надаватимуться насамперед переселюваням [1, 289]. Усі ці хати мали передати населенню в порядку взаємозаліку за залишене в Польщі майно. Проте справа була не зовсім простою. Місцева влада використовувала будинки, які звільняли евакуйовані поляки, для облаштування адміністративних установ, колгоспних контор, медпунктів, відділень зв'язку. Досить часто в них поселяли прибулих зі сходу чиновників, учителів, службовців, а також преміювали ними новопризначене місцеве керівництво [8]. Родині Федоруків пощастило, адже через місяць проживання в родичів радянська влада виділила їм хату на окраїні Дарівки із городом площею 0, 15 га (до сьогодні вона не збереглася).

Як відомо, суцільна колективізація охопила й західну частину республіки. У приміських селах були поспішно відновлені довоєнні колгоспи й активно відбувався процес утворення нових. Згідно з урядовими постановами, переселенцям мали допомогти організувати окремі колгоспи. Чи хочуть цього самі депортовані – таке питання, зрозуміло, нікого не цікавило. Становище ж сільського господарства під час війни та в післявоєнний період було дуже важким. Республіканське керівництво планувало потужні графіки оранки, але ті регулярно не виконувалися через величезну нестачу сільськогосподарської техніки та коней. Для ліквідації цього становища 5 квітня 1945 р. прийнято спеціальну постанову, згідно з якою весняну оранку мали виконувати...коровами, які після такого використання навряд чи могли дійтись [9, 293].

Про тодішні трудові будні Соломія Павлівна згадує: «Тато за кілька місяців після приїзду пішов працювати конюхом на «Заготсіно», мамі знову ж роботи не знайшлося. Аби допомогти, ми, діти, бігали до багатших дядьків, як тоді казали, прибирати двір, складати дрова, копати картоплю, аби заробити собі хоч би на пісню юшку...За два роки в селі звели колгосп. Перспективі «нормального» заробітку ми зраділи. Хто ж думав, що працювати треба буде задарма – за відроблений день ставили кожному паличку. Змінив місце роботи й батько на пекарню у Голобах (тепер – вул. Незалежності), де отримував 15 рублів у місяць. Це вже було хоча би щось. За п'ять років ми розпочали будівництво власної хати, оскільки виділена владою була старенькою й тісною. За півтора роки спільними з ріднею зусиллями будинок ми поставили. До речі, поговорювали, що для адаптації влада нам мала надати безповоротну грошову допомогу. Зі східної частини УРСР доходили чутки, що там ці урядові рішення виконувались, хоч із запізненням, а от у нас не виділили ні копійки» [4].

Соціально-економічна адаптація українців Польщі завдяки фізичним зусиллям людей проходила активно, хоч і не так стрімко, як того хотілося. І все ж таке пристосування відбувалося набагато легше, ніж адаптація психологічна. Життя закерзонців у новій батьківщині було зовсім не таким безхмарним та «райським», як це планувалось у постановах РНК і ЦК КП(б)У. Житлова й земельна проблеми були, звісно, гострими, адже люди ще десятиліттями відчували себе матеріально невлаштованими. Проте набагато складніше було подолати несумісність духовну, адже різниця між

світосприйняттям польських та корінних українців на землях УРСР відчувалася досить чітко. Оскільки в сім'ї Федоруків було шестеро дітей, відповідно нагальною для них постала проблема навчання. Ось що про це розповідає Любов Павлівна: «Я мала за плечима п'ять класів навчання (рік польської середньої школи і два – української початкової школи у Польщі та два роки в Херсоні). Брат Ростислав ходив зі мною до школи, у Голобах закінчив з деяким повторенням сім класів, самостійно вступив до Луцького торгово-економічного училища, після чого обрав Львівський інститут. Саля (Соломія) у Польщі в школу ходила два з половиною роки, у Херсоні – близько року і, будучи ще зовсім юною, стала швачкою-самоучкою в місцевому ательє. Костя по році займався у школах Польщі й Херсону, закінчив 10 класів у Голобах, далі – осилив Львівський поліграфічний інститут. Брат Микола закінчив Голобську загальноосвітню школу, залізнодорожній технікум та педагогічний факультет Луцького інституту. Найменша, Оля, після Голобської школи вступила до Львівського торгово-економічного інституту... Думаю, мої брати й сестри змогли чогось досягти лише завдяки власній наполегливості, та аж ніяк не на основі злагодженої освітньої роботи серед новоприбулих громадян, адже такі питання були чи не на останньому місці серед справ властей» [5]. Так насправді й було, адже робота з охоплення дітей освітою проводилася несистематично й більшість з них пішли до школи в кінці сорокових років. Правда й те, що часто діти просто не мали одягу чи взуття, щоб відвідувати школу. Такий стан зберігався ще й у післявоєнний час.

Сьогодні з усіх членів родини Федоруків, яка стала безпосереднім очевидцем трагічного між-державного переселення, у живих лишилися четверо – Соломія, Любов, Ольга та Микола. Усі вони тепер на заслуженому відпочинку, мають власні сім'ї. На запитання, яку державу вважаєте Батьківщиною, відповідають ствердно: Польщу й Україну.

Отже, можна констатувати, що, по-перше, процес переселення українців Польщі в УРСР у воєнний та післявоєнний час відбувався під адміністративним тиском офіційних властей, про «добровільність» же переїзду не йдеться. По-друге, уряд не виконав усіх своїх обіцянок щодо матеріального забезпечення новоприбулих і своєю бідністю переселенці виділялися навіть на фоні розореної війною країни. До того ж, депортовані ще довго лишалися найменш соціально захищеною й психологічно чужою часткою суспільства. У 1947 р. завершився лише перший етап адаптації населення, яка тривала ще десятиліттями. Власне, й до сьогодні частина літніх людей мріє хоча б перед смертю глянути на істинно рідні місця.

Список використаних джерел та літератури

1. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. : док., матеріали, спогади : у 3-х т., т. 1. 1939–1945 рр. – Львів : Жовківська книжк. друк. вид-ва ОО Василян «Місіонер», 1996. – 752 с.
2. Довідник з історії України : в 3-х т. Т. 1 / за ред. І. З. Підкови, Р. М. Шуста. – К. : Генеза, 1995. – 235 с.
3. Дюррозель Ж.-Б. Історія Дипломатії від 1919 року до наших днів / Ж.-Б. Дюррозель. – К. : Основи, 1995. – 903 с.
4. Інтерв'ю з Гарбарук Соломією Павлівною – мешканкою смт Голоби Ковельського району Волинської області, 1934 р. н. Записано 16 жовтня 2010 р. // Архів А. Гарбарук.
5. Інтерв'ю з Оришкевич Любов Павлівною – мешканкою смт Голоби Ковельського району Волинської області, 1931 р. н. Записано 15 листопада 2010 р. // Архів А. Гарбарук.
6. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі / В. Сергійчук. – Тернопіль : Книжк.-журн. вид-во «Тернопіль», 1997. – 440 с.
7. Сливка Ю. Першопричини та геополітичні цілі переселенських акцій / Ю. Сливка // Депортації українців і поляків: кінець 1939 – початок 50-х років (До 50-річчя операції «Вісла») : матеріали Міжнар. наук. конф. (Львів, 14–17 трав. 1997 р.). – Львів : Ін-т українознав. ім. І.Крип'якевича НАН України, 1998. – С. 9–12.
8. Розселення більшості депортованих у східних та південних областях УРСР з подальшою їх міграцією в західні області й спроб повернення в Польщу [Електронний ресурс] / Портал бескидських бойків та їх нащадків. – Режим доступу : <http://www.bojky.wordpress.com/2011/08/30>
9. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941–1945 рр. : зб. док. і матеріалів / ред. кол. : І. Д. Назаренко (голова) та ін. : в 3-х т. – К. : Політвидав України, 1967–1969. – Т. 1. – 556 с. ; Т. 2. – 519 с. ; Т. 3. – 381 с.
10. Opis mienia pozostawionego w Polsce rodziny Fedoruka Pawla, ewakuowanej do Ukrainiejskiej SSR // Архів А. Гарбарук.